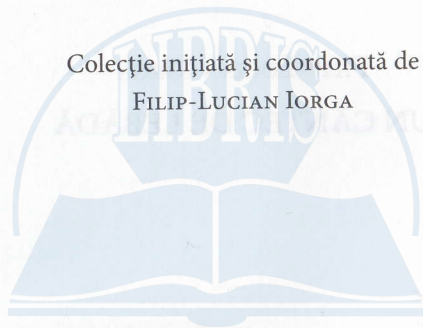


Colecție inițiată și coordonată de  
FILIP-LUCIAN IORGA



# UN CÂNTEC DE LEBĂDĂ

Vlăstare boierești  
în Primul Război Mondial

Prefață de  
Ștefan S. Gorovei



**CORINT**

- Theodorini, Sanda 260  
 Titulescu, Nicolae 197  
 Tocilescu, Grigore 53  
 Trestianu, Ștefan Macovei 275  
 Trubețkoy, prinții 225  
 Tuduri, Alecu 248  
 Tuduri, Ion 248  
 Tuduri, Sevastița (născută Gane) 248  
 Turtucaia, bătălia de la 25, 93, 118-120, 134-135, 146-147, 158, 171-173, 218, 252  
 Ullescu, Eftimie 53-54  
 Van Deman, Ralph 228  
 Văcărescu, familia 130  
 Văcărescu, Elena 150  
 Văitoianu, Alexandru 182  
 Văitoianu, Arthur 144, **182-183**  
 Văitoianu, Olga (născută Ciornei) 183  
 Văllimărescu, Alexandra (Anda) 87  
 Văllimărescu, Alexandru (Sandu) 87  
 Vârtejanu, general 143-144  
 Vidrașcu, familia 19  
 Vignali, Antonio-Emilio 247  
 Vignali, Gino 247, 249  
 Vignali, Giovanni 248  
 Vignali, Iginio-Aldo-Pietro **247-256**, 289  
 Vignali, Jacopo 247  
 Vignali, Petru 248  
 Vignali, Sofia (născută Tuduri) 248, 255  
 Villegas, Maria de (născută Dimitriu-Șoimu) 188  
 Vlahuță, Alexandru 192  
 Vlădescu, familia 80  
 Voiculescu, Maria (născută Mittescu) 193  
 Voiculescu, Vasile **191-194**  
 Voiculescu Defour, Gabriela 191-192  
 Volanschi, familia 187  
 Volpi de Dio, Merope 183  
 Volpi de Dio, Telleni 183  
 Vopicka, Charles J. 227  
 Vrăbiescu, George 155  
 Vrăbiescu, Nicolae 155-156  
 Vulcănescu, Mărgărîta Ioana (născută Nicolescu) 54, 236  
 Vulcănescu, Mircea 125-126, 236  
 Vulovici, Elena (născută Ghițescu) 8  
 Vulovici, Nicolae 8  
 Wexler (Vexler), Max 141-143  
 Xenopol, familia 60  
 Xenopol, A. D. 8, 180  
 Yates, Halsey E. 228  
 Yusupov, Felix 271  
 Zaioncikovski, A. M. 214  
 Zamfirescu, familia (mari burgezi) **256-259**  
 Zamfirescu, Costache 256-257  
 Zamfirescu, Dinu 177, 270  
 Zamfirescu, Ion 257  
 Zamfirescu, Pavel 270  
 Zamfirescu, Toma, 257, 259  
 Zătreanu, familia 80  
 Zill des Iles, Maria 229  
 Zlotescu, Maria 229  
 Zlotescu, Nicolae 229  
 Zottu, Vasile 253

## CUPRINS

Prefață – <i>Datorii și drepturi</i> de Ștefan S. Gorovei . . . . .	5
Prolog . . . . .	15
100 de ani de la intrarea României în Marele Război . . . . .	23
Mulțumiri . . . . .	33
Partea I. ELITELE ROMÂNEȘTI ÎN PRIMUL RĂZBOI MONDIAL . . . . . 35	
CAPITOLUL 1	
Proiectul „Memoria elitelor românești” . . . . .	37
CAPITOLUL 2	
Urmașii boierimii române și familiile notabile . . . . .	43
CAPITOLUL 3	
Marele Război din perspectiva microistoriei . . . . .	47
Partea a II-a. DESTINE ÎN RĂZBOI . . . . . 49	
CAPITOLUL 1. Martorii: războiul văzut	
prin ochi de copil . . . . .	51
„Un foarte frumos spectacol de lumini” . . . . .	52
„Tata era plecat pe front” . . . . .	56
„Doamne, ce nemâncați eram!” . . . . .	58
„Dacă vorbiți, tata o să moară!” . . . . .	64
„... să scap de tristețe dormind” . . . . .	71
„Era ceva atât de măreț în acest sacrificiu al cărnii” . . . . .	79

CAPITOLUL 2. Vitejii.....	86
„Trăiască România Mare!”.....	86
„Aista-i Conu Gheorghe de la Valea Seacă!”.....	102
„Astăzi, numele lor nu se mai aude”.....	107
Ctitori de țară, de la <i>pașopt</i> la Marele Război.....	110
Doi cumnați: laurii eroismului și stigmatele trădării.....	112
Tatăl și fiul își servesc țara.....	117
Eroii de la Răzoare.....	123
„Dumnezeu știe unde mă va conduce «Idealul Național»”.....	129
Un neam de moșneni în război.....	145
Alți urmași de boieri în Marele Război.....	148
Noblețea eroilor.....	156
Spion în Transilvania, rănit la Turtucaia.....	157
Eroul de la Jiu.....	173
„Nu slăbiți credința, a noastră e izbânda!”.....	176
„Pe aici nu se trece!”.....	178
General și prim-ministru.....	182
„...nu împlinise 30 de ani”.....	183
„Se îmbătau și cădeau”.....	185
„Cum o să te căsătorești cu un invalid de război?”.....	187
Eroul lipsă din fotografie.....	189
Medicii militari.....	191
Medicul poet.....	191
„Salvatorul vieței mele”.....	194
„Să nu mi se facă paradă”.....	196
Cățelul din fotografie.....	208
Războiul de după război.....	210
CAPITOLUL 3. Războiul dus departe de casă.....	213
Români care luptă pentru Franța.....	213
Un prinț fanariot.....	213
Un boier moldovean.....	217
Un nobil italian românizat.....	217

Un frate cade pentru Franța, altul pentru România.....	220
Îngropat și dezgropat de un obuz.....	221
Boieri români care luptă pentru Rusia sau Germania.....	222
Un american apără cauza românească.....	226
CAPITOLUL 4. Războiul la genul feminin.....	231
„Devotate și gata de jertfă”.....	232
<i>Moi, toute entière</i> .....	239
CAPITOLUL 5. În spatele frontului.....	247
„Nu văd războiul, dar îl simt...”.....	247
Marea burghezie și Primul Război Mondial.....	256
Destinul unui germanofil.....	259
CAPITOLUL 6. În refugiu.....	263
Refugiul în Moldova.....	263
Departate de țară.....	270
Partea a III-a. DUPĂ RĂZBOI.....	277
Epilog.....	293
Bibliografie.....	297
Anexă. Chestionarul <i>Memoria elitelor românești</i> .....	318
Indice de nume.....	330



## 100 DE ANI DE LA INTRAREA ROMÂNIEI ÎN MARELE RĂZBOI

Anniversările și comemorările unor momente sau personalități istorice importante poartă deseori pericolul festivismelor goale de conținut. Nu cred că trebuie să așteptăm un centenar pentru a încerca să ne apropiem de oamenii și de faptele trecutului. Centenarul Primului Război Mondial ne oferă, însă, șansa unei reflecții.

Nici această comemorare nu este ferită de pericolele festivismului oficial și istoriografic, de locurile comune și de judecățile lipsite de spirit critic. Primul Război Mondial nu este doar zguduirea planetară care naște o lume nouă, cu rănille, spaimel, speranțele și pericolele ei, nu e doar preambulul unui carnagiu încă și mai mare, cel de-al Doilea Război Mondial. Marele Război, dincolo de dramatismul lui, aduce cu el și punctul cel mai înalt din istoria românilor: Marea Unire. Înainte de Primul Război Mondial, Vechiul Regat avea o suprafață de 137 903 km<sup>2</sup> și o populație de 7 897 311 locuitori, iar România Mare va avea o suprafață de 295 049 km<sup>2</sup> și o populație de 18 657 000 de locuitori, la recensământul din 1930 (Durandin, f.a., p. 179). Fie că este considerată un apogeu al istoriei naționale și o împlinire a năzuințelor de secole ale românilor sau un mare noroc istoric al unei țări învinse

pe câmpul de luptă, dar favorizate de conjunctură, fie că e privită ca rod al luptei unei armate de țărani sau ca rezultat al viziunii unor elite luminate, Marea Unire este de neocolit în analizele istorice și cu atât mai mult acum, la centenar. Orice mare narațiune trebuie să aibă un punct culminant, iar pentru istoria românilor e greu să găsești altul mai plin de forță și de sens ca Marea Unire. Firește că un atât de important factor de coeziune a identității naționale nu este ferit de clișee și de utilizări excesive.

Atât de completă și, trebuie să o recunoaștem, de neașteptată este victoria românească din 1918, atât de mare e Marea Unire, încât Primul Război Mondial aproape că se estompează și devine, în conștiința publică, dar și în analiza istorică, un apendice, un detaliu de fundal în portretul eroic în care Marea Unire este personajul principal. Finalul glorios pentru națiunea română tinde să împingă în penumbră tribulațiile milioanei de români care au trecut prin război, pe front și în spatele frontului. Sau care au murit în Marele Război.

Un eveniment-colos cum este Marea Unire are întotdeauna nevoie de analize la rece, de îndepărtarea de discursul oficial, fie că e el instituțional sau istoriografic. Însă fuga legitimă de canoanele patriotarde ascunde și ea capcane nebănuite: riscăm, astfel, să îi judecăm pe contemporanii Marelui Război după tiparele timpului nostru. Din dorința de a elimina din analiza noastră clișeele naționaliste ale generației de la 1918 riscăm să ne încărcăm judecățile de clișeele ideologiei postnaționale și, în felul acesta, să ne refuzăm contactul cu mentalitățile, idealurile, comportamentele și atitudinile oamenilor de acum un veac.

De aceea, centenarul poate oferi cercetătorilor istoriei atât șansa unor reevaluări teoretice, cât și pe aceea a recuperării unor povești individuale. Oricât de seducătoare

ar fi speculațiile teoretice, istoria nu se poate, totuși, lipsi de oamenii care au fost actori și martori ai evenimentelor trecutului.

Înainte de a reflecta asupra structurilor de adâncime care au condus la izbucnirea Primului Război Mondial, mă gândesc la cei trei străbunici ai mei care au fost pe front. Nu din manuale sau din cărți am auzit prima dată de Primul Război Mondial. Acest eveniment istoric de mare importanță, dar destul de îndepărtat în timp, a făcut parte, pentru mine, încă din primii ani de viață, dintr-o poveste foarte familiară, din povestea familiei mele. De la bunica mea, Alexandrina, am aflat prima dată că istorii care ne pot părea străine au fost, cândva, viață ca a noastră și că fac parte din țesătura noastră sufletească. Ea mi-a vorbit despre război, despre suferințe, despre deznadejde și despre miracol. Eroul, tatăl ei, adică străbunicul meu: Nicolae Costache, mic-burghez din Ploiești, fiul lui Grigore Costache. Străbunicul Nicolae Costache a fost luat prizonier de către bulgari, la Turtucaia, în septembrie 1916, trecând prin experiențe similare celor atât de sugestiv relatate de G. Topîrceanu. A suferit de foame, a băut apă din urme lăsate de copite de animale, a fost pus la muncă în grădini bulgărești. Între timp, acasă, familia lui îl credea mort și începuse să organizeze cuvenitele pomeniri. Asta până când, într-o bună zi, Nicolae Costache s-a întors înapoi acasă, spre spaima și apoi marea fericire a străbunicii mele, Ivanca, pe care o



Străbunicul Nicolae Costache,  
la bătrânețe. Colecția  
Filip-Lucian Iorga.

luase de soție la 1 decembrie 1915 (Stănescu, Alexandrina, 2011).

Bunicul meu, Mircea Stănescu, mi-a povestit despre tatăl lui, un alt străbunic al meu, funcționarul bucureștean Nicolae Stănescu, urmaș al neamului de moșneni de la Poiana-Ialomița, care se știa urmași ai unui oștean al lui Mihai Viteazul. El a luptat, atât la București, cât și pe frontul din Moldova, în arma proaspăt înființată a artileriei antiaeriene, în care avea să lupte și bunicul Mircea, ca ofițer de carieră, în cel de-al Doilea Război Mondial. Sora bunicului, tanti Marie Stănescu, îmi spunea că Nicolae Stănescu era un talentat povestitor: pe front, în Moldova, când se ivea un răgaz, ofițeri și soldați se strângeau în jurul focului și ascultau istoriile străbunicului (Stănescu, Marie, 2004). Străbunica Ecaterina a rămas cu copiii, patru deja pe atunci, în Bucureștiul ocupat de germani și de bulgari, care au încercat să-i rechiziționeze casa, dar căroră a



Străbunicul Nicolae Stănescu (stânga) și fratele lui, Costache Bărbulescu, în 1917, pe frontul din Moldova. Colecția Filip-Lucian Iorga.



Străbunica Ecaterina Stănescu. Colecția Filip-Lucian Iorga.

reușit să li se opună. În familie s-au păstrat câteva cărți poștale trimise de străbunicul, de pe frontul din Moldova, acasă. Rânduri în care vorbește mai puțin despre el și mai mult despre dorul de cei rămași la București și despre frații și verii pe care i-a întâlnit pe front.

În fine, un al treilea străbunic, picherul rămnicean Iordache Iorga, a luptat la Mărășești, „la pieile goale”, cum plastic povestea fiul lui, bunicul Constantin Iorga. Bărbat curajos în lupta cu dușmanul, Iordache a fost răpus, la numai 54 de ani, de boala de ficat cu care se întorsese din război (Iorga, Constantin, 2002).

Dar nu numai strămoșii direcți au luptat în Marele Război, ci și rude de sânge sau prin alianță: Costache Bărbulescu, Ștefan Bărbulescu, căpitanul Țențea. Verișoara primară a bunicului Mircea, tanti Mița Străjescu, mi-a povestit despre socrul ei, Dimitrie Străjescu, născut în 1887 și mort în 1941. Acesta era fiul lui Paul Străjescu (1848-1887), judecător, primar al orașului Roman și deputat liberal, și al Olimpiei Makarovitsch, sora generalului Gheorghe Makarovitsch. Prin bunica paternă, Dimitrie Străjescu descindea dintr-un frate al lui Nicolae-Vodă Mavrogheni, domnitor al Țării Românești între 1786 și 1790. Dimitrie Străjescu a luptat în Primul Război Mondial, ca ofițer de cavalerie (Străjescu, 2003-2004).

Mai târziu, l-am cunoscut, la Paris, pe Alexandru Makarovitsch, de la care am aflat despre participarea la



Ofițerul de cavalerie Dimitrie Străjescu. Colecția Filip-Lucian Iorga.

Primul Război Mondial a mai multor veri primari ai lui Dimitrie Străjescu, fii ai generalului Gheorghe Makarovitsch (1843-1930), erou din Războiul de Independență și primul director al Școlii Fiilor de Militari din Iași, și ai Alexandrinei Isvoranu. Alexandru Makarovitsch (1883-1946), licențiat în Drept, judecător, prim-consilier la Înalta Curte de Casație și Justiție, a fost căpitan de artilerie în timpul Primului Război Mondial și a luptat la Mărășești. Nepotul lui, care îi poartă numele și pe care l-am cunoscut, își amintește: „Printre singurele amintiri de război care au rămas este și faptul că, atunci când buinicul se ducea în Moldova, după război, nu trecea niciodată pe șoseaua care duce la Mărășești. Pentru că el luptase la Mărășești și spusese că nu mai trece pe acolo toată viața lui.” (Makarovitsch, 2012).

Alți fii ai generalului Gheorghe Makarovitsch, toți ofițeri de carieră, care au luptat în Primul Război Mondial, au fost: Vasile Makarovitsch (1871-1952), ofițer de carieră ajuns până la gradul de general, a comandat artileria română în bătălia de la Mărășești (Makarovitsch, 2012); Ioan Makarovitsch (1881-1942); Traian Makarovitsch (1885-1942); Radu Makarovitsch (1887-1944); Adrian Makarovitsch (1892-cca. 1980).

Despre toți aceștia știu că au fost oameni în carne și oase, că au luptat și au suferit, știu ce s-a întâmplat cu familiile lor rămase în spatele frontului. Știu ce idealuri îi animau. Păstrez în arhiva de familie o fotografie a unui frate al străbunicului Nicolae Stănescu, trimisă la București fratelui său, de pe frontul celui de-al Doilea Război Balcanic, în 1913. Dumitrache Bărbulescu poartă mândru uniforma de dorobanț, iar pe spatele fotografiei scrie înflăcărat despre glorioasa armată română și despre viitorul „Imperiu Român”. Idealuri poate naive, dar puternice. Este istorie mărunță, dar tot istorie este și ea. Un

fragment din istoria României în preajma și în timpul Primului Război Mondial.

Fără să ignorăm „marea istorie”, deciziile politice sau mișcările de trupe, fragmentele de mică istorie pot arunca și ele multă lumină asupra trecutului. Cu cât mai multe vor fi „cioburile” recuperate, cu atât mai fidelă va fi reconstituirea istorică. Istoriile individuale pot aduce reconstituirii trecutului acea viață pe care statisticile, actele oficiale și listele de bătălii nu o pot oferi.

Cercetarea istorică tinde în mod natural spre reconstituirea unor pagini din trecut. Nu este întâmplătoare cantitatea impresionantă de mărturii din timpul Primului Război Mondial care au fost publicate în Europa occidentală, în ultimii ani. Dacă ne referim doar la Franța, numărul și diversitatea lor nu pot să nu atragă atenția și să nu stârnească admirația față de cei care le aduc la lumină: jurnale și scrisori ale soldaților de rând, faimoșii *poilus* (Guéno, 2012b; Guéno, 2013; Loiseau și Bénech, 2014), scrieri despre război ale unor autori cunoscuți din Franța și din Germania (Beaupré, 2013), corespondența dintre cei plecați pe front și copiii lor (Guéno, 2012a).

Un secol este mult sau este puțin, în istorie? Cert este că amintirea Primului Război Mondial, pus în umbră de carnagiul încă și mai îngrozitor al celui de-al Doilea Război Mondial și, în cazul României, de represiunea comunistă, tinde să devină la noi din ce în ce mai ștearsă. Suntem, în România, departe de interesul manifestat în Franța pentru acest eveniment istoric de acum un secol, de acel „exces de trecut” remarcat de Stéphane Audoin-Rouzeau și Annette Becker (2014, p. 16-19). În Primul Război Mondial, care a adus, în întreaga lume, moartea a 11 milioane de militari și a 7 milioane de civili, armata română a pierdut, pe câmpurile de luptă, 2 330 de ofițeri și 217 016 soldați. Se adaugă, desigur, răniții,